

ความหลากหลายและการใช้ประโยชน์ของพืชสมุนไพรของกลุ่มชาติพันธุ์อยู่ในพื้นที่ป่าชุมชน โคกคูขาด-บ้านคูสีแจ อำเภอบึง จังหวัดศรีสะเกษ

Species Diversity and Utilization of Medicinal Plants by the Kuoy Tribe in Khok Khu Khat-Ban Khu Si Chae Community Forest, Phrai Bueng District, Sisaket Province.

ศรัญญา ก่อพันธ์¹, ธวัชชัย ทานี^{2,3*}, สมบัติ อัมระภา⁴

Sarunya Khopan¹, Tawatchai Tanee^{2,3*}, Sombat Appamaraka⁴

Received: 31 May 2018 ; Revised : 12 December 2018 ; Accepted: 26 December 2018

บทคัดย่อ

ภูมิปัญญาในการใช้พืชสมุนไพรเกิดจากกลุ่มชนพื้นบ้านนำทรัพยากรพรรณพืชสมุนไพรมาใช้ในชุมชนและอาจมีการผสมผสานกับความเชื่อในวัฒนธรรมท้องถิ่นของแต่ละพื้นที่หรือกลุ่มชาติพันธุ์ งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาความหลากหลายและดัชนีความสำคัญของพืชสมุนไพร รวมถึงการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรของกลุ่มชาติพันธุ์อยู่ในพื้นที่ป่าชุมชนโคกคูขาด - บ้านคูสีแจ อำเภอบึง จังหวัดศรีสะเกษ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการวางแปลงตัวอย่าง ขนาด 20 x 20 ตารางเมตร เป็นระยะเวลา 1 ปี คือ 2 ฤดู ได้แก่ ฤดูแล้ง ระหว่างเดือนธันวาคม พ.ศ. 2559 - เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2560 และฤดูฝน ระหว่างเดือนมิถุนายน - เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2560 วิเคราะห์ความหนาแน่น ความหนาแน่นสัมพัทธ์ ความถี่ ความถี่สัมพัทธ์ ความเด่น ความเด่นสัมพัทธ์ ค่าดัชนีความสำคัญของพรรณไม้ ค่าดัชนีความหลากหลาย ค่าดัชนีความสม่ำเสมอของชนิดพันธุ์ และศึกษาการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์หมอยาพื้นบ้านและชาวบ้านกลุ่มชาติพันธุ์อยู่ในพื้นที่ ผลการศึกษาพบว่า ป่าชุมชนโคกคูขาด - บ้านคูสีแจ 2 ฤดู พบพรรณไม้ทั้งหมด 43 วงศ์ 75 ชนิด โดยในฤดูแล้ง พบพรรณไม้ทั้งหมด 40 วงศ์ 68 ชนิด ส่วนในฤดูฝน พบพรรณไม้ทั้งหมด 43 วงศ์ 75 ชนิด พรรณไม้ที่มีดัชนีความสำคัญมากที่สุดของทั้ง 2 ฤดู คือ พันชาด (*Erythrophleum succirubrum* Gagnep.) รองลงมาคือ ลำดวน (*Melodorum fruticosum* Lour.) มะกอกเกลื้อน (*Canarium subulatum* Guill.) และอะราง (*Peltophorum dasyrachis* (Miq.) Kurz) มีค่าดัชนีความสำคัญในฤดูแล้ง เท่ากับ 26.17, 25.40, 22.44 และ 15.17 ตามลำดับ และค่าดัชนีความสำคัญในฤดูฝน เท่ากับ 25.58, 25.15, 21.99 และ 15.13 ตามลำดับ และค่าดัชนีความสม่ำเสมอของชนิดพันธุ์ของทั้ง 2 ฤดู เท่ากับ 0.83 แสดงให้เห็นถึงความสม่ำเสมอของพรรณไม้ในพื้นที่ป่าชุมชนโคกคูขาด - บ้านคูสีแจ ส่วนองค์ความรู้ในการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรของกลุ่มชาติพันธุ์พบว่ามีกลุ่มชาติพันธุ์มีการนำพืชสมุนไพรทั้งหมด 54 ชนิด มาใช้ในการรักษาอาการโรคทั้งหมด 27 อาการ

คำสำคัญ: ความหลากหลาย การใช้ประโยชน์ ป่าชุมชน กลุ่มชาติพันธุ์ ภูมิปัญญา

¹ นิสิตปริญญาโท, คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม 44150

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์, คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม 44150

³ กลุ่มวิจัยพันธุศาสตร์และพิษวิทยาสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยขอนแก่น อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น 40002

⁴ อาจารย์, สถาบันวิจัยลุ่มรุกเขว มหาวิทยาลัยมหาสารคาม อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม 44150

¹ Master degree, Faculty of Environment and Resource Studies, Mahasarakham University, Kantharawichai District, Mahasarakham Province 44150, Thailand

² Assist. Prof., Faculty of Environment and Resource Studies, Mahasarakham University, Kantharawichai District, Mahasarakham Province 44150, Thailand

³ Genetics and Environmental Toxicology (GET) Research Group, Khon Kaen University, Muang District, Khon Kaen Province, Thailand

⁴ Lecturer, Walai Rukhvej Botanical Research Institute, Mahasarakham University, Kantharawichai District, Maha Sarakham Province 44150, Thailand

* Corresponding author; Tawatchai Tanee, Faculty of Environment and Resource Studies, Mahasarakham University, Kantharawichai District, Mahasarakham Province 44150, Thailand, tawatchai.t@msu.ac.th

Abstract

The traditional utilization of medicinal plants is derived from indigenous peoples and may be integrated with local cultural beliefs or ethnic groups. This study aimed to study the species diversity and utilization of medicinal plants of the Kuoy Tribe in Khok Khu Khat - Ban Khu Si Chae community forest, Phrai Bueng district, Si Sa Ket Province. The field survey was done by quadrant sampling using a plot size of 20 x 20 meter² for a period of a year in two seasons. Including wet and dry seasons, dry season between December 2016 to May 2017 and wet season between June to November 2016. The collected information was evaluated for plant density, relative density, frequency, relative frequency, dominance, relative dominance, important value index, diversity index, evenness index and interviewing local practitioners in the community. The results showed that the medicinal plants species Khok Khu Khut community forest for two seasons, were identified into 43 families with 75 species, including 40 families with 68 species in the dry season and 43 families with 75 species in the wet season. The most importance value index (IVI) values of the plants were *Erythrophleum succirubrum* Gagnep., *Melodorum fruticosum* Lour., *Canarium subulatum* Guill. and *Peltophorum dasyrachis* (Miq.) Kurz. with 26.17, 25.40, 22.44, and 15.17, respectively, in the dry season and 25.58, 25.15, 21.99, and 15.13, respectively, in the wet season of IVI values. The evenness index value of both seasons was 0.83 meaning that the medicinal plant species in the community forest area had high evenness. From traditional utilization of medicinal plants informant consensus factor (ICF) data, there were 54 medicinal plants used for treatments of 27 symptoms.

Keywords : species diversity, utilization, community forest, ethnic groups, tradition

บทนำ

ประเทศไทยมีความหลากหลายทางชีวภาพที่ประกอบไปด้วยองค์รวมของสรรพชีวิตในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับประชากรของพืช สัตว์ และจุลินทรีย์นานาชนิดที่มีความหลากหลายทางพันธุกรรม (genetic diversity) ในแต่ละพื้นที่จนถึงความหลากหลายของชนิด (species diversity) ที่จัดว่าเป็นหน่วยพื้นฐานของกระบวนการวิวัฒนาการ และมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันในชุมชนของสิ่งมีชีวิตจนเกิดเป็นความหลากหลายทางระบบนิเวศ (Ecosystem diversity)¹ และมีความสัมพันธ์ต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่อดีตกาลที่ได้อาศัยปัจจัยจากธรรมชาติที่มีอยู่รอบตัวเพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัยสี่ที่จำเป็นในการดำรงชีวิตและความอยู่รอดและอาณาเขตบริเวณของป่าหลายแห่งยังเป็นที่อยู่อาศัยของชาวบ้านหลายกลุ่มหลายเผ่าพันธุ์ซึ่งมีการปรับตัวเรียนรู้ทางพฤติกรรมให้สอดคล้องกับธรรมชาติ ทำให้สังคมมนุษย์ในแต่ละท้องถิ่นมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม (cultural diversity) เจริญงอกงามตามสภาพความหลากหลายทางชีวภาพและมีการพัฒนาวิถีชีวิตอย่างต่อเนื่องถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนกลายเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรป่าไม้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการนำพืชมาใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ ได้แก่ นำมาเป็นอาหาร (ผัก ธัญพืช ผลไม้ เครื่องเทศหรือเครื่องปรุงรส พืชที่นำมาผสมกับเครื่องต้มทำให้เกิดความมีนเมา พืชที่ใช้เป็นอาหารเลี้ยงสัตว์) ทำเป็นที่อยู่อาศัย (พืชที่มนุษย์นำมาแปรรูป สร้างอาคารบ้านเรือน) ใช้เป็นเครื่อง

นึ่งห่ม (พืชที่ให้เส้นใยถักทอ รวมทั้งพืชที่ให้สีย้อมและพืชที่ใช้เลี้ยงแมลงที่ให้เส้นใย) เป็นยารักษาโรค (พืชที่ชาวบ้านเชื่อว่ามีสรรพคุณเป็นยารักษาโรครวมถึงพืช ที่นำไปใช้เป็นยารักษาโรคได้โดยตรงหรือที่ต้องใช้ผสมกับสารอื่น) และใช้เป็นสัญลักษณ์และความเชื่อถือต่างๆ (เป็นเครื่องรางของขลัง นำโชค แลป้องกันภูตผีปีศาจ)²

ภูมิปัญญาในการใช้พืชสมุนไพรเป็นคุณสมบัติที่เด่นชัดอย่างหนึ่งของพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน (Ethnobotany) ที่เกิดจากกลุ่มชนพื้นบ้านสร้างประสบการณ์ในการใช้ทรัพยากรพรรณพืชสมุนไพรในชุมชนที่มีอยู่ผ่านการสังเกต การทดลองใช้ การคัดเลือก และนำมาใช้ในกระบวนการรักษาความเจ็บป่วยและดูแลสุขภาพตามวิธีการแพทย์พื้นบ้าน ซึ่งอาจเป็นในลักษณะที่ชาวบ้านผู้มีความรู้ความชำนาญเก็บพืชสมุนไพรมาใช้กับตนเองหรือคนใกล้ตัว หรืออาจได้รับการรักษาโดยหมอพื้นบ้าน³ ซึ่งอาจมีการผสมผสานกับความเชื่อในวัฒนธรรมท้องถิ่นของแต่ละพื้นที่หรือกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น จากการศึกษาความรู้ ความเชื่อ ในการใช้สมุนไพรรักษาสุขภาพของชาวผู้ไท จังหวัดยโสธรที่มีความเชื่อและนับถือผี จะมีพิธีกรรมประจำกลุ่มชาติพันธุ์ที่สำคัญในการดูแลรักษาสุขภาพ คือ พิธีเหยา และมีหมอรักษาเพื่อประกอบพิธีรักษาผู้ป่วย เรียกว่า หมอเหยา โดยมีการเชื่อมโยงความเชื่อให้เข้ากับเรื่องของอำนาจศักดิ์สิทธิ์เพื่อก่อให้เกิดความยำเกรงในการใช้ทรัพยากรไม่ว่าจะเป็นการจัดการทรัพยากรในรูปแบบของป่าชุมชน พิธีกรรม

รวมถึงการปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ⁴ แต่ปัจจุบันความเชื่อและการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคมที่มีกระแสนิยมความเป็นเมืองได้เข้ามารุกล้ำความเป็นชนบท ประกอบกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรในระดับชุมชนไม่สอดคล้องกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป จึงทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเกือบจะสูญสลายหรือเสื่อมความนิยมไป

ป่าชุมชนโคกคูขาด - บ้านคูสีแจ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นป่าที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ ประกอบกับชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณรอบพื้นที่ป่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กวยหรือส่วย จากรายงานการศึกษา মানুষวัยพัฒนาธรรมในภาคอีสาน ชาวกวยหรือส่วยจัดเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว มีภาษาพูดอยู่ในกลุ่มมอญ - เขมร⁵ และมีรายงานการศึกษาว่าพัฒนาธรรมอาหารพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์กวยจังหวัดศรีสะเกษ⁶ ซึ่งการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์กวยหรือส่วยส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเกี่ยวกับด้านสังคมและวัฒนธรรม การศึกษาเกี่ยวกับพืชสมุนไพรและภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรของกลุ่มชาติพันธุ์กวย จึงควรอย่างยิ่งที่จะมีการศึกษารวบรวมเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานอย่างจริงจังโดยเฉพาะชุมชนที่ยังมีวิถีชีวิตที่พึ่งพาอาศัยธรรมชาติ

ดังนั้น ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการศึกษาความหลากหลายชนิดและดัชนีความสำคัญของพืชสมุนไพร เพื่อวิเคราะห์หาชนิดพรรณไม้ที่มีความสำคัญในสังคมพืชของป่าชุมชนโคกคูขาด-บ้านคูสีแจ รวมถึงการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรของกลุ่มชาติพันธุ์กวยในพื้นที่ ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการศึกษานี้สามารถนำไปใช้เป็นฐานข้อมูลเพื่อใช้ในการจัดการวางแผนการพัฒนาสมุนไพรสำหรับใช้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์และสนับสนุนการศึกษาและการวิจัยทางด้านวิทยาศาสตร์ต่อไป

วัสดุอุปกรณ์และวิธีการศึกษา

1. วัสดุอุปกรณ์

วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ประกอบด้วย เครื่องหาตำแหน่งค่าพิกัดทางภูมิศาสตร์ด้วยดาวเทียม (GPS) เข็มทิศใช้สำหรับการกำหนดทิศทางในการวางแผน กล้องถ่ายรูป เทปวัดระยะขนาด 50 เมตร สายวัดใช้ในการวัดและทำขนาดของแปลงตามที่กำหนด เชือกฟางมิด อุปกรณ์เครื่องเขียนเช่น ดินสอ ยางลบ กระดาษ ปากกา กระดานรองเขียนถุงพลาสติกเก็บตัวอย่างพรรณไม้ แบบบันทึกข้อมูลพันธุ์ไม้ และหนังสือที่ใช้ในการตรวจสอบข้อมูลพรรณไม้

2. วิธีการดำเนินงานวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงสำรวจ มีวิธีการและขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

1. พื้นที่ศึกษาป่าชุมชนโคกคูขาด - บ้านคูสีแจ อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ มีลักษณะเป็นป่าเต็งรัง มีพื้นที่ทั้งหมด 558 ไร่ ตั้งอยู่ในพื้นที่คาบเกี่ยวระหว่าง 2 ตำบลคือ ตำบลสุขสวัสดิ์ จำนวน 28 ไร่ และตำบลปราสาทเยอ จำนวน 530 ไร่ เป็นที่สาธารณะประโยชน์ที่ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงกับป่า เข้ามาใช้ประโยชน์ร่วมกัน

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลด้านความหลากหลายทางชีวภาพ ในพื้นที่ป่าชุมชนโคกคูขาด - บ้านคูสีแจ

(1) สุ่มตัวอย่างแปลงแบบสุ่มสม่ำเสมอ (systematic sampling) โดยกำหนดจุดแรกตามพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ระยะห่างของแปลง ห่างจากเส้นถนน 50 - 100 เมตร โดยกำหนดระยะห่างระหว่างแปลง 150 เมตร ขนาดแปลง 20 x 20 เมตร จำนวนแปลงทั้งหมด 22 แปลง แต่ละแปลงแบ่งเป็นแปลงขนาดย่อย ประกอบด้วยแปลงขนาด 10 x 10 เมตร สสำรวจไม้ใหญ่ (tree) ที่มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง ตั้งแต่ 15 เซนติเมตรขึ้นไปถึงความสูงระดับอก (diameter at breast height) หรือที่ 130 เซนติเมตร แปลงขนาด 5 x 5 เมตร สสำรวจไม้หนุ่ม (sapling) ที่มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางน้อยกว่า 15 เซนติเมตร และแปลงขนาด 1 x 1 เมตร สสำรวจไม้พื้นล่าง เช่น ลูกไม้ ไม้ล้มลุก ไม้เถา ไม้เลื้อย (seedling) (Figure 1) และเก็บตัวอย่างอ้างอิงไว้ที่ห้องปฏิบัติการกลุ่มงานวิจัยพันธุศาสตร์และพืชวิทยา สิ่งแวดล้อมมหาวิทยาลัยขอนแก่น

(2) สสำรวจและระบุชนิดของพรรณไม้ในแปลงตัวอย่างและบันทึกข้อมูลชนิดพืชลงในตารางบันทึกข้อมูล

(3) เก็บข้อมูลและบันทึกภาพพร้อมกับหมอยาพื้นบ้านหรือผู้มีประสบการณ์ที่มีความเชี่ยวชาญในการใช้สมุนไพร กรณีไม่ทราบชื่อหรือทราบเฉพาะชื่อท้องถิ่นทำการบันทึกภาพส่วนต่างๆ ของพืช และเก็บใส่ถุงอัดพันธุ์ไม้เพื่อเตรียมไว้เพื่อนำกลับไปสอบถามผู้รู้หรือค้นคว้าเพิ่มเติมโดยการใช้อินเทอร์เน็ตและหนังสืออ้างอิง เช่น หนังสือชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย⁷ หนังสือการตรวจเอกลักษณ์พืชสมุนไพร⁸ หนังสือลักษณะประจำวงศ์พรรณไม้ อนุกรมวิธานพืชสมุนไพร⁹ คู่มือศึกษาพันธุ์พืชป่า¹⁰

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพร โดยการสัมภาษณ์หมอยาและชาวบ้านกลุ่มชาติพันธุ์กวยที่อาศัยอยู่บริเวณพื้นที่ป่าชุมชนโคกคูขาด - บ้านคูสีแจ

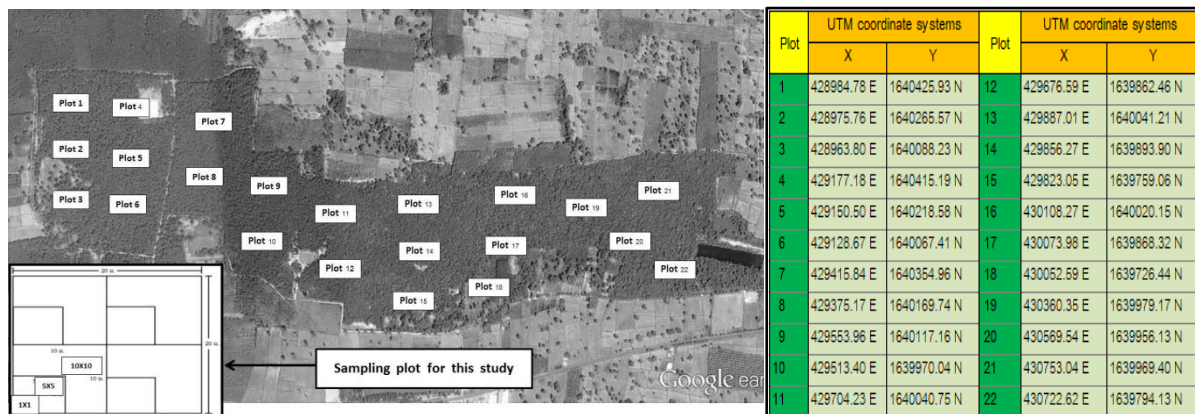

Figure 1 Khok Khu Khat - Ban Khu Si Chae community forest.

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

(1) นำข้อมูลพืชสมุนไพรจากการสำรวจมาวิเคราะห์ดัชนีความสำคัญของไม้ (importance value index, IVI) ความถี่ (frequency) ค่าความถี่สัมพัทธ์ (relative frequency, RF) ความหนาแน่น (density) ค่าความหนาแน่นสัมพัทธ์ (relative density, RD) ความเด่นของพืช (dominance) ค่าความเด่นสัมพัทธ์ (relative dominance, RDo)¹¹ และวิเคราะห์ข้อมูลความหลากหลายชนิดของพันธุ์ไม้โดยใช้สูตรของ Shannon - wiener Index และค่าดัชนีความหลากหลายของชนิดพันธุ์ (diversity index, H')¹²

(2) วิเคราะห์ข้อมูลการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรในพื้นที่ป่าชุมชนโคกคูขาด - บ้านคูสีแจ ของกลุ่มชาติพันธุ์กูย ที่อาศัยอยู่บริเวณรอบพื้นที่ป่าโดยการสัมภาษณ์และนำข้อมูลมาวิเคราะห์หาชนิดของพืชสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรค (Informant consensus factor: ICF)¹³ จากสูตร $ICF = (Nur - Nt) / (Nur - 1)$ เมื่อ Nur คือจำนวนคนที่มาใช้ยาสมุนไพรรักษาโรค และ Nt คือจำนวนพืชชนิดนั้นที่ใช้ในการรักษาโรค และวิเคราะห์ร้อยละของจำนวนผู้ให้ข้อมูลที่อ้างถึงโรคที่มีการใช้พืชสมุนไพรในการรักษาโรค (Fidelity level: FL)¹³ จากสูตร $FL = (Np / N) \times 100$ เมื่อ Np คือจำนวนผู้ให้ข้อมูลที่อ้างว่าใช้พืชชนิดนั้นรักษาโรคนั้น และ N คือจำนวนผู้ให้ข้อมูลที่อ้างว่าใช้พืชชนิดนั้นรักษาโรคต่างๆ

ผลการศึกษา

1. ผลการศึกษาค่าดัชนีความหลากหลายทางชีวภาพ (H') และค่าดัชนีความสม่ำเสมอของชนิดพันธุ์ (E)

ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจความหลากหลายชนิดของพืชสมุนไพรในพื้นที่ป่าชุมชนโคกคูขาด - บ้านคูสีแจ 2 ฤดู คือ ฤดูแล้งและฤดูฝน พบพรรณไม้ทั้งหมด 43 วงศ์ 75 ชนิด โดยในฤดูแล้ง พบพรรณไม้ทั้งหมด 40 วงศ์ 68 ชนิด จำแนกเป็นไม้ใหญ่ 26 วงศ์ 44 ชนิด ไม้หนุ่ม 29 วงศ์ 46 ชนิด และไม้พื้นล่าง 31 วงศ์ 46 ชนิด มีค่าดัชนีความหลากหลายทางชีวภาพรวมเท่ากับ 3.49 โดยไม้ใหญ่มีค่าดัชนีความหลากหลายทางชีวภาพมากที่สุดเท่ากับ 3.08 รองลงมาคือไม้พื้นล่างเท่ากับ 3.06 และไม้หนุ่ม เท่ากับ 2.98 ตามลำดับ และค่าดัชนีความสม่ำเสมอของชนิดพันธุ์รวม เท่ากับ 0.83 และในฤดูฝน พบพรรณไม้ทั้งหมด 43 วงศ์ 75 ชนิด โดยจำแนกเป็นไม้ใหญ่ 26 วงศ์ 44 ชนิด ไม้หนุ่ม 29 วงศ์ 46 ชนิด และไม้พื้นล่าง 34 วงศ์ 50 ชนิด (Table 1) มีค่าดัชนีความหลากหลายทางชีวภาพรวมเท่ากับ 3.57 โดยไม้พื้นล่าง มีค่าดัชนีความหลากหลายทางชีวภาพมากที่สุดเท่ากับ 3.19 รองลงมาคือ ไม้ใหญ่ เท่ากับ 3.08 และไม้หนุ่ม เท่ากับ 2.98 ตามลำดับ และค่าดัชนีความสม่ำเสมอของชนิดพันธุ์รวมเท่ากับ 0.83 (Table 2)

Table 1 Medicinal plants in Khok Khu Khat - Ban Khu Si Chae community forest

commom name	Kuoy name	Family	Plant species	Dry Season	Wet Season	Live from
Kra caea	Ma neng yeiy	RUTACEAE	<i>Hesperethusa crenulata</i> (Roxb.) M. Roem.	+	+	T
Kra done	Kan txl	LECYTHIDACEAE	<i>Careya arborea</i> Roxb.	+	+	T
Krabk	La kay	IRVINGACEAE	<i>Irvingia malayana</i> Oliv.ex A.W. Benn.	+	+	T
Klwytea	Xa tern	ANNONACEAE	<i>Polyalthia debilis</i> Finet & Gagnep.	+	+	H
Kling klang dng	Xa pxng	MENISPERMACEAE	<i>Stephania venosa</i> (Blume) Spreng	+	+	T
Kaphaeng ced cha	Way Way	CELASTRACEAE	<i>Salacia chinensis</i> Linn.	+	+	T
turmeric	Ra hmud hlung	BERBERIDACEAE	<i>Mahonia siamensis</i> Takeda.	-	+	H
Kha pa	Ta ling kexa	ZINGIBERACEAE	<i>Alpinia malaccensis</i> (Burm. f.) Roscoe	+	+	G
Khixn	Khixn	MALVACEAE	<i>Pavonia rigida</i> (Wall. ex Mast.) Hochr.	+	+	S
Khem khaw	Yeiy la beaa	RUBIACEAE	<i>Pavetta tomentosa</i> Roxb. ex Smith	+	+	S
Khem daeng	Yeiy la ka sea	RUBIACEAE	<i>Ixora lobbii</i> Loudon	+	+	T
Khelng / nangdum	Khal la khe lng	CAESALPINIACEAE	<i>Dialium cochinchinense</i> Pierre.	+	+	T
Korlan	Kor rn	SAPINDACEAE	<i>Nephelium hypoleucum</i> Kurz.	+	+	T
Kha mwk hlwng	Pa dwng	RUBIACEAE	<i>Gardenia sootepensis</i> Hutch.	+	+	T
Kha rxk (tan kk rd)	mad cem pru	CONNARACEAE	<i>Ellipanthus tomentosus</i> Kurz.	+	+	T
Khae hawhmu	Cha cha krx y	BIGNONIACEAE	<i>Markhamia stipulata</i> Seem. var. <i>stipulata</i>	+	+	T
Ngiv pa	tx l ka	BOMBACOIDEAE	<i>Bombax anceps</i> Pierre var. <i>anceps</i>	+	+	T
Cha mwng	Khal ta mung	GUTTIFERAE	<i>Garcinia cowa</i> Roxb. ex Choisy	+	+	T
Daeng	Pra	MIMOSACEAE	<i>Xylia xylocarpa</i> (Roxb.) Taub.	+	+	T
Tako na	tang ko	EBENACEAE	<i>Diospyros rhodocalyx</i> Kurz.	+	+	T
Ta khrx	Ka po	SAPINDACEAE	<i>Schleichera oleosa</i> (Lour.) Merr	+	+	T
Tiw khaw	ra ngaeng beaa	HYPERICACEAE	<i>Cratoxylum formosum</i> (Jacq.) Benth. & Hook.f.	+	+	T
Tiw daeng	ra ngae ngk ra sea	HYPERICACEAE	<i>Cratoxylum cochinchinense</i> (Lour.) Blume	+	+	T
Tum ka khaw	Pa waea	STRYCHNACEAE	<i>Strychnos nux-blanda</i> A.W. Hill	+	+	T
Teng/ cik	Ka ra bxng	DIPTEROCARPACEAE	<i>Shorea obtusa</i> Wall. ex Blume	-	+	H
Theayaymxm	Xa bu kexa	DIOSCOREACEAE	<i>Tacca leontopetaloides</i> (L.) Kuntze	+	+	T
Nom khway / phi phwn	Cae m kern	ANNONACEAE	<i>Uvaria rufa</i> Blume	+	+	H
Nom noy	Mo m mom	ANNONACEAE	<i>Polyalthia evecta</i> (Pierre) Finet & Gagnep	+	+	H
Buk khangkhk	Xa bu kud ta	ARACEAE	<i>Amorphophallus paeoniifolius</i> (Dennst.) Nicolson	+	+	H
Buk xi rxk	Xabu	ARACEAE	<i>Amorphophallus brevispathus</i> Gagnep.	+	+	T
Pra du pa	Ka hluy	PAPILIONOIDEAE	<i>Pterocarpus macrocarpus</i> Kurz.	+	+	T
Px kaen thea	Periyng	TILIACEAE.	<i>Grewia eriocarpa</i> Juss	+	+	T
Phyarakdeiyw	Phyarakdeiyw	SIMAROUBACEAE	<i>Eurycoma longifolia</i> Jack.	+	+	T
Phlxng hemux	Yeaa hemu d	MELASTOMATAACEAE	<i>Memecylon edule</i> Roxb.	+	+	C
Phlu chang	Bu xa ceiyng	ARACEAE	<i>Scindapsus officinalis</i> (Roxb.) Schott	+	+	T

Table 1 Medicinal plants in Khok Khu Khat - Ban Khu Si Chae community forest (Cont.)

commom name	Kuoy name	Family	Plant species	Dry Season	Wet Season	Live from
Pha yxm	Bul pea	DIPTEROCARPACEAE	<i>Shorea roxburghii</i> G.Don.	+	+	T
Pha yung	Khah yung	LEGUMINOSAE	<i>Dalbergia cochinchinensis</i> Pierre.	+	+	T
Phan sad	Ke ri ya	CAESALPINIACEAE	<i>Erythrophleum succirubrum</i> Gagnep.	+	+	C
Phul pa	Blu xa ceiyng	PIPERACEAE	<i>Peper betle</i> Linn.	-	+	H
Makla tn	Xa rux	MIMOSOCEAE	<i>Adenanthera pavonina</i> Linn.	+	+	T
Makxx keluxn	Ka ceng	BURSERACEAE	<i>Canarium subulatum</i> Guill.	+	+	T
Makhangdaeng / ma kang	Buk ra sea	RUBIACEAE	<i>Dioecrescis erythroclada</i> (Kurz) Tirveng.	+	+	T
Makhatae	Kaka	CAESALPINIACEAE	<i>Sindora siamensis</i> Teijsm.ex Miq.	+	+	T
Manaw pa	Koy ke aa	RUTACEAE	<i>Atalantia monophylla</i> DC.	+	+	T
Ma phxk	ta hlaw a	CHRYSOBALANACEAE	<i>Parinari anamensis</i> Hance	+	+	T
Mafi raed	trx aki	SANTALACEAE	<i>Parinari anamense</i> Hance.	+	+	T
Mamwng pa	Khal sa hway	ANACARDIACEAE	<i>Mangifera coloneura</i> Kurz.	+	+	T
Mamwng haw maeng wan	-	ANACARDIACEAE	<i>Buchanania cochinchinensis</i> (Lour.) M.R.Almeida	+	+	T
Wan phil	Hipl	ZINGIBERACEAE	<i>Zingiber montanum</i> (J.Koenig) Link ex A.Dietr.	+	+	T
Sadea	Sa tang	MELIACEAE	<i>Azadirachta indica</i> A. Juss	+	+	T
Saemsar / khihelk pa	Sang kan kexa	CAESALPINIACEAE	<i>Senna garrettiana</i> (Craib) H.S.Irwin & Barneby	+	+	T
Hyangwng chang	Ta boy xa cung	POACEAE	<i>Heliotropium indicum</i> L.	+	+	G
Hya riphaer	Tei ya t hea	LEGUMINOSAE- PAPILIONOIDEAE	<i>Centotheca lappacea</i> (L.) Desv.	+	+	G
Hya hang xn	Bad lxng hlwy	BORAGINACEAE	<i>Uraria lagopodioides</i> (L.) Desv. ex DC	+	+	G
Hya haewhmu	Xa pxng li	CYPERACEAE	<i>Cyperus rotundus</i> Linn.	+	+	G
Hwa	Kaerng	MYRTACEAE	<i>Syzygium cumini</i> (L.) Skeels	+	+	T
Had	Trxy	MORACEAE	<i>Artocarpus lacucha</i> Roxb.	+	+	T
Hun hi	Cet mul	ERYTHROXYLACEAE	<i>Erythroxylum cuneatum</i> (Miq.) Kurz.	+	+	T
Xa rang	Xa hra ng	CAESALPINIACEAE	<i>Peltophorum dasyrachis</i> (Miq.) Kurz.	+	+	T
Xeueng pa	Sob	COSTACEAE	<i>Costus speciosus</i> Smith.	-	+	H
Ho ya	Xa wang tuk ka	ASCLEPIADACEAE	<i>Hoya kerrii</i> Craib	+	+	C

Notation: + Presence - Not Presence

G = Grass H = Herb C = Climber F = Fern S = Shrub T = Tree CF = Climber fern

Table 2 Shannon and wiener Index (H'), Evenness Index (E)

Shannon and wiener Index(H')	Tree	Sapling	seeding	Total H'	Evenness Index (E)
Day Season	3.081	2.982	3.066	3.492	0.828
wet Season	3.081	2.982	3.189	3.579	0.829

2. ผลการศึกษาค่าดัชนีความสำคัญ (importance value index, IVI) ของพืชสมุนไพรในพื้นที่ป่าชุมชนโคกคูขาด - บ้านคูสีแจ

ค่าดัชนีความสำคัญ (IVI) ของพืชสมุนไพรในพื้นที่ป่าชุมชนโคกคูขาด - บ้านคูสีแจ ทั้ง 2 ฤดู คือ ฤดูแล้ง และฤดูฝน พบพรรณไม้ทั้งหมด 43 วงศ์ 75 ชนิด โดยในฤดูแล้ง พรรณไม้เด่นที่มีค่าดัชนีความสำคัญมากที่สุดคือ พันชาติ (*Erythrophleum succirubrum* Gagnep.) รองลงมาคือลำตวน (*Melodorum fruticosum* Lour.) มะกอกเกลื้อน (*Canarium subulatum* Guill.) และอะราง (*Peltophorum dasyrachis* (Miq.) Kurz.) ตามลำดับ โดยมีค่าดัชนีความสำคัญเท่ากับ 26.26, 25.91, 21.6 และ 15.12 ส่วนพรรณไม้ที่ค่าดัชนีความสำคัญน้อยที่สุดคือมะม่วงป่า (*Mangifera coloneura* Kurz.) และมะลิป่า (*Jasminum nervosum* Lour.) ซึ่งมีค่าดัชนีความ

สำคัญเท่ากับ 0.27 ตามลำดับ และฤดูฝน พรรณไม้เด่นที่มีค่าดัชนีความสำคัญมากที่สุดคือ พันชาติ *Erythrophleum succirubrum* Gagnep.) รองลงมาคือ ลำตวน (*Melodorum fruticosum* Lour.) มะกอกเกลื้อน (*Canarium subulatum* Guill.) และอะราง (*Peltophorum dasyrachis* (Miq.) Kurz.) ตามลำดับ เช่นเดียวกับกับฤดูแล้ง โดยมีค่าดัชนีความสำคัญเท่ากับ 25.08, 24.78, 21.59 และ 14.86 ตามลำดับ ส่วนพรรณไม้ที่ค่าดัชนีความสำคัญน้อยที่สุดคือข่าป่า (*Alpinia malaccensis* (Burm. f.) Roscoe.) บุกคางคก (*Amorphophallus paeoniifolius* (Dennst.) Nicolson) มะม่วงป่า (*Mangifera coloneura* Kurz.) มะลิป่า (*Jasminum nervosum* Lour.) ซึ่งมีค่าดัชนีความสำคัญเท่ากับ 0.25 (Figure 2 และ Table 3)

Figure 2 The importance value index (IVI) of medicinal plants in Khok Khu Khat - Ban Khu Si Chae community forest (A) *Erythrophleum succirubrum* Gagnep. (B) *Melodorum fruticosum* Lour. (C) *Canarium subulatum* Guill. (D) *Peltophorum dasyrachis* (Miq.) Kurz.

Table 3 Relative frequency (RF), relative density (RD), relative dominance, (RDo) and importance value index (IVI) of medicinal plants in Khok Khu Khat - Ban Khu Si Chae community forest

Season	Plants species	RD	RF	RDo	IVI
Dry Season	<i>Erythrophleum succirubrum</i> Gagnep.	8.06	4.43	13.77	26.26
	<i>Melodorum fruticosum</i> Lour.	14.99	4.66	6.26	25.91
	<i>Canarium subulatum</i> Guill.	4.88	3.99	12.75	21.62
	<i>Peltophorum dasyrachis</i> (Miq.) Kurz.	2.98	3.33	8.82	15.13
	<i>Mangifera coloneura</i> Kurz.	0.05	0.22	0	0.27
	<i>Jasminum nervosum</i> Lour.	0.05	0.22	0	0.27
Wet Season	<i>Erythrophleum succirubrum</i> Gagnep.	7.08	4.24	13.77	25.08
	<i>Melodorum fruticosum</i> Lour.	13.85	4.66	6.26	24.78
	<i>Canarium subulatum</i> Guill.	5.03	3.81	12.75	21.59
	<i>Peltophorum dasyrachis</i> (Miq.) Kurz.	2.64	3.39	8.82	14.86
	<i>Mangifera coloneura</i> Kurz.	0.04	0.21	0	0.25
	<i>Jasminum nervosum</i> Lour.	0.04	0.21	0	0.25
	<i>Alpinia malaccensis</i> (Burm. f.) Roscoe .	0.04	0.21	0	0.25
	<i>Amorphophallus paeoniifolius</i> (Dennst.) Nicolson	0.04	0.21	0	0.25

3. ผลการศึกษาการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรของกลุ่มชาติพันธุ์กวย ในป่าชุมชนบ้านโคกคูขาด - บ้านคูสีแจ

ผลการศึกษาการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรของกลุ่มชาติพันธุ์กวย ในป่าชุมชนบ้านโคกคูขาด - บ้านคูสีแจ อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ โดยการสัมภาษณ์หมอยาพื้นบ้าน และชาวบ้านกลุ่มชาติพันธุ์กวยที่อาศัยอยู่บริเวณ รอบพื้นที่ป่า พบว่า มีการนำพืชสมุนไพรมาใช้ในการรักษาอาการโรคทั้งหมด 27 ชนิดอาการโรคใช้พืชสมุนไพรทั้งหมด 54 ชนิด โดยจะมีค่าที่ระบุจำนวนผู้ให้สัมภาษณ์การรักษาโรคนั้นๆ (Informant consensus factor : ICF) เท่ากับ 0 - 1 โดยพืชที่

มีความจำเพาะเจาะจงในการรักษาและมีความหลากหลายในการรักษาน้อย ได้แก่ ผลพุพอง แก้วปวดข้อและกระดูก และสมุนไพรที่รักษาโรคคางทูม และพืชที่มีความจำเพาะเจาะจงในการรักษาและมีความหลากหลายในการรักษามาก ได้แก่ แก้วความดัน รักษาอาการปวดฟัน ขับพยาธิโรคทางเดินหายใจ สัตว์กัดต่อยและแก้ช้ำในริดสีดวง และโรคตาขโมย (ช่างในเด็ก) โดยร้อยละของพืชสมุนไพร ที่ผู้ให้ข้อมูลอ้างว่าใช้พืชชนิดนั้นในการรักษาโรคเดียวกัน (Fidelity level : FL) มีตั้งแต่ 0 - 100 ซึ่งพืชสมุนไพรที่มีร้อยละของพืชสมุนไพรที่ผู้ให้ข้อมูลอ้างว่าใช้พืชชนิดนั้นในการรักษาโรคเดียวกันมากที่สุดร้อยละ 100 จำนวน 22 ชนิด (Table 4)

Table 4 Disease categories, Informant consensus factor (ICF) and Fidelity level (FL) for folk uses of importance medicinal plants

Ailment categories	ICF	commom name	Plant species	FL (100%)
Blister/ Burn/ ulcer	1.00	Wan hangcrakhe	<i>Aloe vera</i> (L.) Burm.f	67
Managing Bone Cancer Pain	1.00	Thxng phan chang	<i>Rhinacanthus nasutus</i> (L.) Kurz.	67
mumps	1.00	Lin kwang	<i>Ancistrocladus tectorius</i> . (Lour.) Merr.	33
bleeding/ wound	0.92	Sab seua	<i>Chromolaena odorata</i> (L.) R.M.King & H.Rob.	100
		Phlu	<i>Piper betle</i> Linn.	100
giddiness	0.80	Kherue somlom	<i>Aganonerion polymorphum</i> Spire	67
		Khxy	<i>Streblus asper</i> Lour.	80
Human fuel: food that nourishes the body	0.76	Yanang	<i>Limacia triandra</i> Miers	25
		Bxraphed	<i>Tinospora crispa</i> (L.) Miers ex Hook.f.& Thomson	94
		Yang na	<i>Dipterocarpus alatus</i> Roxb. ex G.Don.	25
		Luktaibui	<i>phyllanthus amarus</i> Schum & Thonn	30
		Krawan	<i>Amomum verum</i> Blackw	50
		Tiw khaw	<i>Cratoxylum formosum</i> (Jack.)	100
		Kadlin (lum yai pa)	<i>Walsura trichostemon</i> Miq.	50
Galactagogue	0.75	Yang na	<i>Dipterocarpus alatus</i> Roxb. ex G.Don.	38
		Kluai num wa	<i>Musa sapientum</i> L.	33
		Num nang	<i>Xantolis cambodiana</i> (Pierre ex Dubarb) P.Royen	100
		Khs mox khwng (khi-nea)	<i>Gardenia sootepensis</i> Hutch.	40
cough	0.71	Makham pom	<i>Phyllanthus emblica</i> L.	100
		Lin kwang	<i>Ancistrocladus tectorius</i> . (Lour.) Merr.	67
		Sompoi	<i>Acacia concinna</i> (Willd.) D.C.	29
Can help balance sex hormones.	0.69	Wan phil	<i>Zingiber montanum</i> (J.Koenig) Link ex A. Dietr.	10
		Hya riphaer	<i>Centotheca lappacea</i> (L.) Desv.	100
		Wan chak modluk	<i>Curcuma xanthorrhiza</i> Roxb.	100

Table 4 Disease categories, Informant consensus factor (ICF) and Fidelity level (FL) for folk uses of importance medicinal plants (Cont.)

Ailment categories	ICF	commom name	Plant species	FL (100%)
		Tabtea ton	<i>Diospyros ehretioides</i> Wall. ex G. Don.	40
		Kwao kruea khao	<i>Pueraria candollei</i> Graham ex Benth. var mirifica	100
insomnia	0.67	Khihelk	<i>Senna siamea</i> (Lam.) H.S.Irwin & Barneby	50
		Sa dea	<i>Azadirachta indica</i> A. Juss	50
fever	0.60	Sompoi	<i>Acacia concinna</i> (Willd.) D.C.	43
		Marum	<i>Moringa oleifera</i> Lam.	50
		Fa thalay cor	<i>Andrographis paniculata</i> (Burm.f.) Nees	100
		Yanang	<i>Limacia triandra</i> Miers	50
		Tabtea ton	<i>Diospyros ehretioides</i> Wall. ex G. Don.	20
		Lukbti bai	<i>phyllanthus amarus</i> Schum & Thonn	57
Easing muscle aches	0.50	Khmin pa	<i>Gymnopetalum integrifolium</i> (Roxb.)	100
Pain		Kad lin (Lum yai pa)	<i>Walsura trichostemon</i> Miq.	50
		Wan phil	<i>Zingiber cassumunar</i> Roxb.	30
		Som poi	<i>Acacia concinna</i> (Willd.) D.C.	14
Take poisonous food	0.50	Noyhna	<i>Annona squamosa</i> L.	100
		Phang khi	<i>Croton crassifolius</i> Geiseler	50
		Yang na	<i>Dipterocarpus alatus</i> Roxb. ex G.Don.	25
		Ya haw (khaw yen ti)	<i>Smilax glabra</i> Roxb.	100
		Khs mox khlwng (khi-nea)	<i>Gardenia sootepensis</i> Hutch.	60
		Tabtea ton	<i>Diospyros ehretioides</i> Wall. ex G. Don.	40
Apthous ulce	0.20	Roselle	<i>Hibiscus sabdariffa</i> Linn.	50
		Yanang	<i>Tiliacora triandra</i> Diels	25
		Phakhwan	<i>Melientha suavis</i> Pierre	100
		Luk ti bi	<i>phyllanthus amarus</i> Schum & Thonn	14
		Kherux hma noy	<i>Cissampelos pareira</i> L.	100
Thirsty	0.20	Makok	<i>Spondias pinnata</i> (L.f.) Kurz.	100
		Smo thiy	<i>Terminalia chebula</i> Retz. var. <i>Chebula</i>	50
		Bora phed	<i>Tinospora crispa</i> (L.) Miers ex Hook.f.& Thomson	6
		Kherue som lum	<i>Aganonerion polymorphum</i> Spire	33
		Cha mwng	<i>Garcinia cowa</i> Roxb.	33
hypertension	0.00	Yahang deang	<i>Bauhinia strychnifolia</i> Craib	100
		Marum	<i>Moringa oleifera</i> Lam.	50
toothache	0.00	Nam keliyng /rak hiy	<i>Gluta usitata</i> (Wall.) Ding Hou	100
		Khoy	<i>Streblus asper</i> Lour.	20
		Yang na	<i>Dipterocarpus alatus</i> Roxb. ex G.Don.	13
		Manaw pa	<i>Atalantia monophylla</i> DC.	50
vermifuge	0.00	Makelux	<i>Diospyros mollis</i> Griff	100

Table 4 Disease categories, Informant consensus factor (ICF) and Fidelity level (FL) for folk uses of importance medicinal plants (Cont.)

Ailment categories	ICF	commom name	Plant species	FL (100%)
Respiratory disease	0.00	Manaw pa	<i>Atalantia monophylla</i> DC.	50
		Wan phil	<i>Zingiber cassumunar</i> Roxb.	10
		Takhir	<i>Cymbopogon citratus</i> Stapf.	25
sting	0.00	Takhisaled phang phon	<i>Barteria lipulina</i> Lindl	50
Motion Sickness	0.00	Bai baw bok	<i>Centella asiatica</i> Urban	100
hemorrhoids/piles	0.00	Wan hangcrakhe	<i>Aloe vera</i> (L.) Burm.f	33
Malnutrition	0.00	Hunhi	<i>Erythoxylum cuneatum</i> (Miq.) Kurz.	50

จากผลการสำรวจการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรของกลุ่มชาติพันธุ์กัญ ในการรักษาอาการโรค พบพืชสมุนไพร ทั้งหมด 54 ชนิด และจากผลการสำรวจพืชสมุนไพรในป่าชุมชนโคกคูขาด - บ้านคูสีแจ พบพืชสมุนไพร ทั้งหมด 75 ชนิด รวมทั้ง 112 ชนิดโดยมีพืชสมุนไพรที่สำรวจพบทั้งในป่าชุมชนโคกคูขาด - บ้านคูสีแจ และพืชสมุนไพรที่กลุ่มชาติพันธุ์กัญนำมาใช้ประโยชน์ ที่เหมือนกัน ทั้งหมดจำนวน 16 ชนิด ได้แก่ นมควาย ขมิ้นเหลือง ขี้เหล็ก คำมอกหลวง ชะมวง ตั้วขาว ตูมกาขาว นมสาว พลู ว่านไพล มะนาวป่า ย่านาง รักใหญ่ นกวาง สะเดาและหญ้ารีแพร์ และพืชสมุนไพรจากผลการใช้

ประโยชน์พืชสมุนไพรของกลุ่มชาติพันธุ์กัญ และจากผลการสำรวจพืชสมุนไพรในป่าชุมชนโคกคูขาด - บ้านคูสีแจ ปรากฏอยู่ในตำรับยาในบัญชียาจากสมุนไพรตามรายการยาในบัญชีแนบท้ายประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ พ.ศ. 2561 จำนวน 23 ชนิด ได้แก่ กระเจี๊ยบแดง กระวาน กล้วยน้ำว่า กะเพรา กำแพงเจ็ดชั้น ขมิ้น ชিং ขี้เหล็กป่า ชะพลู ทองพันชั่ง เท้ายายม่อม เจตพังคี บอระเพ็ด ใบบัวบก พญารากเดี่ยว พลู มะขามป้อม ย่านาง รวงจืด ว่านหางจระเข้ ส้มป่อย สมอไทย และหญ้าแห้วหมู (Table 5)

Table 5 Medicinal Plants and Utilization of Medicinal Plants of Kuoy Tribe in KhokKhuKhat - Ban Khu Si Chae community forest

commom name	Plant species	Find	
		Forest	village
Roselle*	<i>Hibiscus sabdariffa</i> Linn.		✓
kra caea	<i>Hesperethusa crenulata</i> (Roxb.) M. Roem.	✓	
Kra done	<i>Careya arborea</i> Roxb.	✓	
Krabok	<i>Irvingia malayana</i> Oliv.ex A.W. Benn.	✓	
Krawan	<i>Amomum verum</i> Blackw		✓
KlwYTEA	<i>Polyalthia debilis</i> Finet & Gagnep.	✓	✓
Kluai nam wa *	<i>Musa sapientum</i> L.		✓
Kling klang dong	<i>Stephania venosa</i> (Blume) Spreng	✓	
Kwao kruea khao	<i>Pueraria candollei</i> Graham ex Benth. var <i>mirifica</i>		✓
Ka phrao*	<i>Ocimum tenuiflorum</i> L.	✓	
Kamphaengcedchan*	<i>Salacia chinensis</i> Linn.		✓
Turmeric*	<i>Gymnopetalum integrifolium</i> (Roxb.)		✓
Khmin heluxng /khmin ton	<i>Mahonia siamensis</i> Takeda.	✓	✓
Khxy	<i>Streblus asper</i> Lour.		✓
Kha pa	<i>Alpinia malaccensis</i> (Burm. f.) Roscoe	✓	

Table 5 Medicinal Plants and Utilization of Medicinal Plants of Kuoy Tribe in KhokKhuKhat - Ban Khu Si Chae community forest (Cont.)

commom name	Plant species	Find	
		Forest	village
Khing*	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe		✓
Khihelk*	<i>Senna siamea</i> (Lam.) H.S.Irwin & Barneby	✓	✓
Khixon	<i>Pavonia rigida</i> (Wall. ex Mast.) Hochr.	✓	
khem khaw	<i>Ixora lucida</i> R.Br. ex Hook.f.	✓	
Khem daeng	<i>Ixora lobbii</i> Loudon	✓	
Khelng /nangda	<i>Dialium cochinchinense</i> Pierre.	✓	
Khaeyng	<i>Limnophila geoffrayi</i> Bonati		✓
Khamok hlwng	<i>Gardenia sootepensis</i> Hutch.	✓	✓
Khalaen	<i>Nephelium hypoleucum</i> Kurz	✓	
Kharok /tan kod	<i>Ellipanthu stomentosus</i> Kurz.	✓	
Kherue khawsan	<i>Raphistemma hooperianum</i> (Blume) Decne		✓
Kherue som lom	<i>Aganonerion polymorphum</i> Spire		✓
Kherue hmanoy	<i>Cissampelospareira</i> L. var. <i>hirsuta</i> (Buch. ex DC.) Forman.		✓
Khae hawhmu	<i>Markhamia stipulata</i> Seem. var. <i>stipulata</i>	✓	
Ngjwpa	<i>Bombax anceps</i> Pierre var. <i>anceps</i>	✓	
Cha mwng	<i>Garcinia cowa</i> Roxb. ex Choisy	✓	✓
Chaphlu*	<i>Piper sarmentosum</i> Roxb		✓
Daeng	<i>Xylia xylocarpa</i> (Roxb.) Taub.	✓	
Tako na	<i>Diospyros rhodocalyx</i> Kurz	✓	
Takhro	<i>Schleichera oleosa</i> (Lour.) Merr	✓	
Takhir	<i>Cymbopogon citratus</i> Stapf.		✓
Tiw khaw	<i>Cratoxylum formosum</i> (Jack.)	✓	✓
Tiw daeng	<i>Cratoxylum cochinchinense</i> (Lour.) Blume	✓	
Tum ka khaw	<i>Strychnos nux-blanda</i> A.W. Hill	✓	✓
Teng /cik	<i>Shorea obtusa</i> Wall. ex Blume	✓	
Tabtea ton	<i>Diospyros ehretioides</i> Wall. ex G. Don.		
Tong phan chang	<i>Rhinacanthus nasutus</i> (L.) Kurz		✓
Theayaymom	<i>Tacca leontopetaloides</i> (L.) Kuntze	✓	
Nmkhway/phiphwn	<i>Uvaria rufa</i> Blume	✓	
Nm noy	<i>Polyalthia evecta</i> (Pierre) Finet & Gagnep	✓	
Nm saw /nm nang	<i>Xantolis cambodiana</i> (Pierre ex Dubarb) P.Royen	✓	✓
Noy hna	<i>Annona squamosa</i> L.		✓
Nam keliyng/rak hiy	<i>Gluta usitata</i> (Wall.) Ding Hou	✓	✓
Bora phed	<i>Tinospora crispa</i> (L.) Miers ex Hook.f.& Thomson		✓
Buk khangkhk	<i>Amorphophallus paeoniifolius</i> (Dennst.) Nicolson	✓	
Buk xirok	<i>Amorphophallus brevispathus</i> Gagnep.	✓	
Bi baw bk*	<i>Centella asiatica</i> (L.) Urban		✓
Pradu pa	<i>Pterocarpus macrocarpus</i> Kurz.	✓	

Table 5 Medicinal Plants and Utilization of Medicinal Plants of Kuoy Tribe in KhokKhuKhat - Ban Khu Si Chae community forest (Cont.)

common name	Plant species	Find	
		Forest	village
Po kaen thea	<i>Grewia eriocarpa</i> Juss	✓	
Phakhwanban	<i>Sauropus androgynus</i> (Linn.) Merr.		✓
Phyarakdeiyw*	<i>Eurycoma longifolia</i> Jack.	✓	
Phlong hemuod	<i>Memecylon edule</i> Roxb.	✓	
Phlu*	<i>Piper betle</i> Linn.	✓	✓
Phlu chang	<i>Scindapsus officinalis</i> (Roxb.) Schott	✓	
Phayom	<i>Shorea roxburghii</i> G.Don.	✓	
Phayung	<i>Dalbergia cochinchinensis</i> Pierre.	✓	
Phang khi*	<i>Croton crassifolius</i> Geiseler		✓
Phan sad	<i>Erythrophleum succirubrum</i> Gagnep.	✓	
Fa thalay cor	<i>Andrographis paniculata</i> (Burm.f.) Nees		✓
Mokla ton	<i>Adenanthera pavonina</i> Linn.	✓	
Makok	<i>Spondias pinnata</i> (L.f.) Kurz.		✓
Makok keluen	<i>Canarium subulatum</i> Guill.	✓	
Makelux	<i>Diospyros mollis</i> Griff		✓
Ma kham pom*	<i>Phyllanthus emblica</i> L.		✓
Makhang daeng/ma kang	<i>Dioecrescis erythroclada</i> (Kurz) Tirveng.	✓	
Makhatae	<i>Sindora siamensis</i> Teijsm.ex Miq.	✓	
Manaw pa	<i>Atalantia monophylla</i> DC.	✓	✓
Ma phok	<i>Parinari anamensis</i> Hance	✓	
Mamwng pa	<i>Mangifera coloneura</i> Kurz.	✓	
Mamwng haw maeng wan	<i>Buchanania cochinchinensis</i> (Lour.) M.R.Almeida	✓	
Marum	<i>Moringa oleifera</i> Lam.		✓
Mali pa	<i>Jasminum nervosum</i> Lour.	✓	
Mahwd	<i>Lepisanthes rubiginosa</i> (Roxb.) Leenh	✓	
Mok kh erux	<i>Aganosma marginata</i> (Roxb.) G.Don.	✓	
Yo pa	<i>Morinda coreia</i> Buch.-Ham	✓	
Yang na	<i>Dipterocarpus alatus</i> Roxb. ex G.Don.		✓
Yang phlwng	<i>Dipterocarpus tuberculatus</i> Roxb.	✓	
Yang heiyng	<i>Dipterocarpus obtusifolius</i> Teijsm. ex Miq.	✓	
Yong on	<i>Polyalthia viridis</i> Craib	✓	
Yanang*	<i>Limacia triandra</i> Miers	✓	✓
Yanang daeng	<i>Bauhinia strychnifolia</i>		✓
Ya haw /khaw yen ti	<i>Smilax glabra</i> Roxb.		✓
Rang cud*	<i>Thumbergia laurifolia</i> Linn.		✓
Lay	<i>Microcos paniculata</i> Linn.	✓	
Ka dwn	<i>Melodorum fruticosum</i> Lour.	✓	
La bid dng	<i>Diospyros filipendula</i> Pierre ex Lecomte.	✓	

Table 5 Medicinal Plants and Utilization of Medicinal Plants of Kuoy Tribe in KhokKhuKhat - Ban Khu Si Chae Community Forest (Cont.)

commom name	Plant species	Find	
		Forest	village
Lamyi pa/kad lin	<i>Walsura trichostemon</i> Miq.		✓
Lin kwang	<i>Ancistrocladus tectorius</i> . (Lour.) Merr.	✓	✓
Luk ti bi	<i>phyllanthus amarus</i> Schum & Thonn		✓
Leb heyiyw	<i>Ziziphus oenopolia</i> (L.) Mill.	✓	
Wan chak mod luk	<i>Curcuma xanthorrhiza</i> Roxb.		✓
Wan phil*	<i>Zingiber montanum</i> (J.Koenig) Link ex A.Dietr.	✓	✓
Wan hang cra khe*	<i>Aloe vera</i> (L.) Burm.f		✓
Sompoy*	<i>Acacia concinna</i> (Willd.) D.C.		✓
Smo thiy*	<i>Terminalia chebula</i> Retz.		✓
Sadea	<i>Azadirachta indica</i> A. Juss	✓	✓
Sab seux	<i>Chromolaena odorata</i> (L.) R.M.King & H.Rob.		✓
Selad phang phon	<i>Barleria lipulina</i> Lindl		✓
Saemsar / khihelk pa	<i>Senna garrettiana</i> (Craib) H.S.Irwin & Barneby	✓	
Hya hang on	<i>Uraria lagopodioides</i> (L.) Desv. ex DC.	✓	
Hyang wng chang	<i>Heliotropium indicum</i> L.	✓	
Hya riphaer	<i>Centotheca lappacea</i> (L.) Desv.	✓	✓
Hya haew hmu*	<i>Cyperus rotundus</i> Linn.	✓	
Hwa	<i>Syzygium cumini</i> (L.) Skeels	✓	
Had	<i>Artocarpus lakoocha</i> Roxb.	✓	
Hun hi/cet mul	<i>Erythroxylum cuneatum</i> (Miq.) Kurz		✓
Oa rang	<i>Peltophorum dasyrachis</i> (Miq.) Kurz.	✓	
Oeueng pa	<i>Costus speciosus</i> Smith.	✓	
Ho ya	<i>Hoya kerrii</i> Craib	✓	

*The medicinal plants in National list of essential medicines 2018 by National Drug System Development Committee

สรุปและวิจารณ์ผล

1. ดัชนีความหลากหลายทางชีวภาพ (H') และค่าดัชนีความสม่าเสมอของชนิดพันธุ์ (E) ของพืชสมุนไพรในพื้นที่ป่าชุมชนโคกคูขาด - บ้านคูสีแจ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการสำรวจความหลากหลายชนิดของพืชสมุนไพรในพื้นที่ป่าชุมชนโคกคูขาด - บ้านคูสีแจ 2 ฤดู คือ ฤดูแล้ง และฤดูฝน พบพรรณไม้ทั้งหมด 43 วงศ์ 75 ชนิด พบค่าดัชนีความหลากหลายทางชีวภาพรวมมากที่สุด ในฤดูฝน เท่ากับ 3.58 โดยไม้พื้นล่างมีค่าดัชนีความหลากหลายมากที่สุด เท่ากับ 3.19 รองลงมาคือ ไม้ใหญ่ เท่ากับ 3.08 และ ไม้หนุ่ม เท่ากับ 2.98 ตามลำดับ ส่วนในฤดูแล้ง ค่าดัชนีความหลากหลายทางชีวภาพรวมเท่ากับ 3.49 โดยไม้ใหญ่ มีค่าดัชนีความหลากหลายมากที่สุด เท่ากับ 3.08 รองลงมาคือ ไม้พื้นล่างเท่ากับ 3.06 และไม้หนุ่ม เท่ากับ 2.98 ตามลำดับ และค่า

ดัชนีความสม่าเสมอของชนิดพันธุ์รวมทั้งสองฤดูมีค่าเท่ากันคือ 0.83

จากการศึกษาดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า พืชสมุนไพรที่พบในพื้นที่ป่าชุมชนโคกคูขาด - บ้านคูสีแจ มีดัชนีความหลากหลายของไม้ใหญ่ ในฤดูแล้ง มากกว่าไม้หนุ่มและไม้พื้นล่าง ซึ่งไม้ใหญ่เป็นไม้ดั้งเดิมที่มีอยู่ในพื้นที่ป่ามาตั้งแต่อดีต โดยที่ยังไม่ถูกบุกรุกทำลาย อาจเนื่องมาจากพื้นที่ป่าที่อยู่ใกล้ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังมีการดำรงชีวิตแบบพึ่งพิงธรรมชาติ และยังมีความเชื่อในเรื่องของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกป้องรักษาผืนป่าแห่งนี้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของสมบัติ อัมระภา และคณะ (2560) ได้ศึกษาเบื้องต้นของความหลากหลายชนิด สัตว์พืช และการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรในป่าดอนปู่ตาของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย

ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ญ้อญู ผู้ไท กะเลิง และไทยลาว ซึ่งมีดัชนีความหลากหลายทางชีวภาพ เท่ากับ 3.62, 3.45, 3.34, 2.29 ตามลำดับ และค่าดัชนีความสม่ำเสมอของชนิดพันธุ์รวม เท่ากับ 0.88, 0.82, 0.88 และ 0.60 ตามลำดับ โดยพรรณไม้ที่พบในป่าดงดิบในแต่กลุ่มชาติพันธุ์ส่วนใหญ่เป็นไม้ใหญ่มากกว่าไม้หนุ่มและไม้พื้นล่าง โดยไม้ใหญ่จะกระจายอยู่ทั่วไปซึ่งป่าดงดิบ เป็นป่าธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนชนบทที่กระจายอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในภาคอีสาน ซึ่งประเพณี และความเชื่อในการเลือกตั้งถิ่นฐานของชุมชนในอดีตมีความเกี่ยวพันกับบรรพบุรุษผู้ก่อตั้งชุมชน ดังนั้น การคัดเลือกป่าที่อยู่ใกล้หมู่บ้านเป็นดงดิบและสร้างหอย่อมป่าเป็นสัญลักษณ์ให้ลูกหลานกราบไหว้ มีส่วนทำให้ชุมชนมีการอนุรักษ์ป่าโดยไม่บุกรุกหรือทำลาย¹⁴ ส่วนในฤดูฝน มีค่าดัชนีความหลากหลายของไม้พื้นล่าง มากกว่าไม้ใหญ่และไม้หนุ่ม อาจเนื่องจากฤดูฝน ดินมีความชุ่มชื้นเพียงพอต่อการเจริญเติบโตของไม้พื้นล่าง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กมลวรรณ เรือนก้อน และจิตติมา บุญมา (2557) ที่ได้ศึกษาความหลากหลายทางชนิดทางชนิดพันธุ์และการใช้ประโยชน์ของพืชพื้นล่างและไม้หนุ่มในสวนวนเกษตรบ้านหลายโพธิ์ อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก โดยมีการวางแผนตัวอย่างในช่วงฤดูฝน พบค่าดัชนีความหลากหลายของพืชพื้นล่าง เท่ากับ 3.0¹⁵ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ป่าชุมชนโคกคูขาด-บ้านคูสีแจ มีแนวโน้มของกล้าไม้ที่จะเจริญเติบโตไปเป็นไม้หนุ่ม และไม้ใหญ่ในอนาคตต่อไป

2. ค่าดัชนีความสำคัญ (IVI) ของพืชสมุนไพรในพื้นที่ป่าชุมชนโคกคูขาด - บ้านคูสีแจทั้ง 2 ฤดู พบพรรณไม้ทั้งหมด 43 วงศ์ 75 ชนิด โดยในฤดูแล้ง พรรณไม้เด่นที่มีค่าดัชนีความสำคัญมากที่สุดคือ พันชาติ รองลงมาคือ ลำตวน มะกอกเกลื้อน และอะราง ตามลำดับ มีค่าดัชนีความสำคัญเท่ากับ 26.17, 25.40, 22.44 และ 15.17 ส่วนพรรณไม้ที่มีค่าดัชนีความสำคัญน้อยที่สุดคือ มะม่วงป่า และมะลิป่า เท่ากับ 0.27 และฤดูฝน พรรณไม้เด่นที่มีค่าดัชนีความสำคัญมากที่สุดก็ยังคงเป็น พันชาติ รองลงมาคือ ลำตวน มะกอกเกลื้อน และอะราง เช่นเดียวกับกับฤดูแล้ง โดยมีค่าดัชนีความสำคัญเท่ากับ 25.58, 25.15, 21.99 และ 15.13 ตามลำดับ ส่วนพรรณไม้ที่มีค่าดัชนีความสำคัญน้อยที่สุดนอกจากมะม่วงป่าและมะลิป่า เช่นเดียวกับฤดูแล้งแล้ว ยังมีป่า และบุกคางคก ที่เป็นพรรณไม้ที่เจริญเติบโตในช่วงฤดูฝน โดยพรรณไม้ทั้ง 4 ชนิด มีค่าดัชนีความสำคัญเท่ากันคือ 0.26 และการที่พันชาติเป็นพรรณไม้เด่นของป่าชุมชนโคกคูขาด - บ้านคูสีแจ อาจเนื่องมาจากพันชาติมีสภาพนิเวศที่สามารถพบได้ทั่วไปในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีความสูงจากระดับน้ำ

ทะเลปานกลาง 50- 600 เมตร และพรรณไม้เด่นที่สำคัญรองลงมาคือลำตวน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสมชญา ศรีธรรม (2559) ที่ได้ศึกษาความหลากหลายชนิดของไม้ต้นและการใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น ป่าระหาร อำเภอมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ที่พบไม้ต้นที่มีความหนาแน่นมากที่สุดคือ ลำตวน มีความหนาแน่นเท่ากับ 0.0663 ต้น/ตารางเมตร และความหนาแน่นสัมพัทธ์เท่ากับ 19.78 ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ลำตวนเป็นไม้ต้นที่สำคัญและบ่งบอกถึงการกระจายอย่างกว้างขวางในป่าระหารทราย¹⁶ และลำตวนยังเป็นพรรณไม้ที่สำคัญในพื้นที่ที่ได้ปรากฏในบันทึกประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง ตั้งแต่ พ.ศ. 2232 ตามชื่อบ้านปราสาทสี่เหลี่ยมดงลำตวน และต่อมาได้ยกฐานะขึ้นเป็นเมืองนครศรีลำตวน ซึ่งปัจจุบันยังเป็นต้นไม้ประจำจังหวัดศรีสะเกษ และมีงานเทศกาลดอกลำตวนบาน พร้อมกับประเพณีสี่เผ่าไทยศรีสะเกษเป็นประจำทุกปี¹⁷

3. องค์ความรู้และการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรของกลุ่มชาติพันธุ์กวย ในป่าชุมชนบ้านโคกคูขาด - บ้านคูสีแจ โดยการสัมภาษณ์หมอยาพื้นบ้าน และชาวบ้านกลุ่มชาติพันธุ์กวยที่อาศัยอยู่บริเวณรอบพื้นที่ป่า และวิเคราะห์พืชสมุนไพรที่นำมาใช้ในการรักษาโรค (ICF) พบว่า มีการนำพืชสมุนไพรมาใช้ในการรักษาอาการโรคทั้งหมด 27 ชนิดโรคและอาการ ใช้พืชสมุนไพรทั้งหมด 54 ชนิด อาการโรคที่พบสูงสุดคือ แผลพุพอง แก้กบาดข้อและกระดูก และโรคคางทูม โดยค่า ICF มีตั้งแต่ 0 - 1 ซึ่ง ค่า ICF = 1 มีอยู่ 3 ชนิด หมายถึงโรคชนิดนั้นใช้พืชเพียงชนิดเดียวในการรักษา เช่น แผลพุพอง ใช้ว่านหางจระเข้ ในการรักษา อาการปวดข้อและกระดูก ใช้ทองพันชั่ง และโรคคางทูม ใช้ลิ้นกวาง เป็นต้น และค่า ICF = 0 มี 14 ชนิด หมายถึง โรคชนิดนั้นมีการใช้พืชหลากหลายชนิดในการรักษา เช่น อาการเกี่ยวกับโรคทางเดินหายใจใช้มะนาวป่า ว่านไพล และตะไคร้ ในการรักษา ความดัน ใช้มะรุ้ม และย่านางแดง เป็นต้น และจากการหำร้อยละความน่าเชื่อถือของผู้ให้ข้อมูลที่อ้างว่าใช้พืชชนิดนั้นในการรักษาโรคเดียวกัน (Fidelity level: FL) พบว่า มีความน่าเชื่อถือตั้งแต่ร้อยละ 37.5 - 100 แสดงให้เห็นว่ามีการเจาะจงพืชชนิดนั้น ในการรักษาโรคต่างๆ โดยพืชสมุนไพรที่มีร้อยละของผู้ให้ข้อมูลที่อ้างว่าใช้พืชชนิดนั้นในการรักษาโรคเดียวกันมากที่สุดร้อยละ 100 จำนวน 22 ชนิด เช่น สาบเสือ ใช้ในการห้ามเลือดแผลสด ว่านชักมดลูก บำรุงฮอร์โมนเพศหญิงหรือหมาน้อย บรรเทาความร้อนในร่างกาย ส่วนร้อยละของผู้ให้ข้อมูลที่อ้างว่าใช้พืชชนิดนั้นในการรักษาโรคเดียวกันมากที่สุดร้อยละ 37.5 จำนวน 2 ชนิด คือ ย่านาง ใช้ในการถอนพิษในร่างกาย และยางนา มีสรรพคุณในการขับน้ำนมหญิงหลังคลอด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ

ปรารถนา ทองสาย และสุจิตรา พรรคพล (2557) ได้ทำการการศึกษาความหลากหลายชนิดและการใช้ประโยชน์ของพืชสมุนไพร บริเวณป่าดงปอ ตำบลแจระแม อำเภอมือง จังหวัดอุบลราชธานีโดยพบพืชสมุนไพรที่มีร้อยละของผู้ให้ข้อมูลที่อ้างว่าใช้พืชชนิดนั้นในการรักษาโรคเดียวกันมากที่สุดร้อยละ 100 มากถึง 36 ชนิด และในจำนวนนี้มีสามสี่ ร้อยกว่าชนิด และเครื่องหาน้อย¹⁸ รวมอยู่ด้วย

4. จากผลการศึกษาการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรของกลุ่มชาติพันธุ์กูย และจากผลการสำรวจพืชสมุนไพรในป่าชุมชนโคกคูขาด - บ้านคูสี่แจ พบพืชสมุนไพรทั้งหมด 112 ชนิด โดยมีพืชสมุนไพรที่พบว่า มีการใช้ประโยชน์ทั้งในชุมชนและสำรวจพบในป่า จำนวน 16 ชนิด ได้แก่ นมควาย ขมิ้นเหลือง ขี้เหล็ก คำมอกหลวง ชะมวง ตั้วขาว ตูมกาขาว นมสาว พลุ วานไพล มะนาวป่า ย่านาง รักใหญ่ ลิ่นกวาง สะเดา และหญ้าน้ำแพร่ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า พรรณไม้ที่กลุ่มชาติพันธุ์กูยนำมาใช้ประโยชน์ในการรักษาโรคและอาการต่างๆ ยังคงพบได้ในป่าชุมชน เช่น ลิ่นกวาง จากข้อมูลผลการศึกษาการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรของกลุ่มชาติพันธุ์กูย (Table 4) ลิ่นกวางเป็นพืชเพียงชนิดเดียวที่ชาวกูยนำมารักษาอาการโรคคางทูม ซึ่งมีค่า ICF = 1 และค่า FL = 33 แสดงให้เห็นว่า ชาวกูยมีการนำลิ่นกวางไปรักษาอาการโรคอื่นๆ อีก โดยต้นลิ่นกวางเป็นไม้เถาเนื้อแข็ง ส่วนที่ใช้คือ ราก จึงทำให้ต้องขุดเอาทั้งต้น เพื่อนำรากไปใช้ในการรักษาอาการโรค จากข้อมูลการสำรวจพืชสมุนไพรในป่าชุมชนโคกคูขาด - บ้านคูสี่แจ พบว่า ลิ่นกวาง มีค่าดัชนีความสำคัญเท่ากับ 3.93 ซึ่งเป็นปริมาณที่ไม่มากนัก หากมีการนำลิ่นกวางไปใช้ประโยชน์แต่ไม่มีการอนุรักษ์หรือส่งเสริมให้มีการเพิ่มปริมาณทดแทนในส่วนที่ใช้ประโยชน์ไป อาจทำให้ลิ่นกวางลดน้อยลงหรือสูญพันธุ์ไปจากป่าชุมชนนี้

นอกจากนี้ พืชสมุนไพรทั้ง 112 ชนิด ยังปรากฏอยู่ในตำรับยาในบัญชียาจากสมุนไพรตามรายการยาในบัญชีแนบท้ายประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ พ.ศ. 2561 จำนวน 23 ชนิด¹⁹ (Table 5) และยังพบว่าเป็นพืชที่มีสถานภาพหายากของประเทศไทย ตามบัญชีรายชื่อพืชหายากของประเทศไทย จำนวน 2 ชนิดคือ คำมอกหลวง (*Gardenia sootepensis* Hutch) และลำบิตดง (*Diospyros filipendula* Pierre ex Lecomte)²⁰ แสดงให้เห็นว่า พื้นที่ป่าชุมชนโคกคูขาด - บ้านคูสี่แจ เป็นพื้นที่ป่าที่มีความสำคัญและยังคงความหลากหลายทางชีวภาพของทรัพยากรป่าไม้ประกอบด้วย ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์กูยในพื้นที่รอบป่า ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยนี้สามารถนำไปใช้เป็นฐานข้อมูลในการพัฒนาตำรายาขยายพันธุ์ และส่งเสริมให้ชาวบ้านที่อาศัยรอบพื้นที่ป่าปลูก

พืชสมุนไพร และนำภูมิปัญญาที่สำรวจมาประยุกต์ใช้ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ เผยแพร่และเรียนรู้การใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรในการรักษาอาการโรคต่างๆ ควบคู่ไปกับการปลูกสมุนไพร ซึ่งเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับป่า ภายใต้ปัจจัยด้านการบริหารจัดการพื้นที่ที่ดี

ข้อเสนอแนะ

ควรมีการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาด้านการใช้พืชสมุนไพรของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่มีอยู่ในจังหวัดศรีสะเกษ เช่น เยอ เขมร และลาว เพื่อนำมาใช้ในการเปรียบเทียบภูมิปัญญาของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ประกอบ การวางแผนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ควบคู่กับมรดกทางภูมิปัญญาการใช้พืชสมุนไพรในการดูแลสุขภาพของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลปราสาทเยอ และตำบลสุขสวัสดิ์ อำเภอบึง จังหวัดศรีสะเกษ ที่มีส่วนร่วมในการสำรวจการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพร รวมถึงการให้ความรู้ข้อพันธุ์ไม้ในภาษากูย และขอขอบคุณหมอยาชาวบ้านที่ร่วมสำรวจป่าชุมชนโคกคูขาด - บ้านคูสี่แจ รวมถึงอาจารย์ที่ปรึกษา และสาขาการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ ที่ช่วยให้งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

1. ธวัชชัย ธาณี. ความหลากหลายทางชีวภาพ. คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. หจก. ขอนแก่นการพิมพ์; 2558
2. ยศ สันตสมบัติ และ วิฑูรย์ ปัญญากุล. ความหลากหลายทางชีวภาพ: มิติทางสังคมและนิเวศ, กรุงเทพฯ. สถาบันชุมชนพัฒนาท้องถิ่น; 2536
3. เลอศักดิ์ ประจวบอารีย์. สมุนไพรพื้นบ้านของชนเผ่ากะห่วย บ้านโป่งลึก อำเภอกงกระจานจังหวัดเพชรบุรี. หลักสูตรปริญญาโทสาขาวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม สาขาเภสัชเวท มหาวิทยาลัยศิลปากร; 2551
4. พิสิฐ บุญไชย. ความรู้ ความเชื่อ ในการใช้สมุนไพรรักษาสุขภาพของชาวไทย จังหวัดยโสธร. สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม; 2542
5. บุญยงค์ เกศเทศ. การศึกษามานุษยวิทยาวัฒนธรรมในภาคอีสาน. ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออกคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม;

- 2539
6. บุรณ์เชน สุขคุ้ม และ ธนพล วิยาสิงห์. วัฒนธรรมอาหารพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์กูย จังหวัดศรีสะเกษ. มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ; 2556
  7. เต็ม สมิตินันท์. ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทยฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2557. กรุงเทพฯ. สำนักหอพรรณไม้ สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์อุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช; 2557
  8. สมพร ภูติยานันท์. การตรวจเอกลักษณ์พืชสมุนไพร. โครงการพัฒนาตำรา สถาบันการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข, เชียงใหม่; 2542.
  9. วงศ์สถิต จั้วกุล. อนุกรมวิธานพืชสมุนไพร. ภาควิชาเภสัชพฤกษศาสตร์ คณะเภสัชศาสตร์มหาวิทยาลัยมหิดล. กรุงเทพฯ; 2548
  10. คู่มือศึกษาพันธุ์พืชป่า. กลุ่มงานวิจัยพันธุ์พืชป่ามีค่าหายาก และใกล้สูญพันธุ์ กองคุ้มครองพันธุ์สัตว์ป่าและพืชป่าตามอนุสัญญา กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม; 2550
  11. ดอกกรัก มารอด และอุทิศ กุฏอินทร์. นิเวศวิทยาป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์; 2552
  12. Shannon, C.E. and W. Weaver. The Mathematical Theory of Communication. Urbana: Illinois Press University; 1949.
  13. Ahmed, M.J. and T. Akhtar. Indigenous knowledge of the use of medicinal plants in Bheri, Muzaffarabad, Azad Kashmir, Pakistan. Eur J Integr Med; 2016. 8(4): 560-569
  14. สมบัติ อัมระภา และคณะ การศึกษาเบื้องต้นของความหลากหลายชนิด สังคมพืช และการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรในป่าดงดิบของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย. วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2561; 37(2): 657-669
  15. กมลวรรณ เรือนก้อน และจิตติมา บุญมา ความหลากหลายชนิดทางชนิดพันธุ์และการใช้ประโยชน์ของพืชพื้นล่างและไม้หนุ่มในสวนวนเกษตรบ้านหลายโพธิ์ อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก. มหาวิทยาลัยนเรศวร; 2557
  16. สมชญา ศรีธรรม. ความหลากหลายของไม้ต้นและการใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น ป่าระหาร อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์. เกษตรพระจอมเกล้า. 2559; 34(3): 96-105
  17. คณะกรรมการฝ่ายประมวลผลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์ และภูมิภาคจังหวัดศรีสะเกษ; 2542.
  18. ปราวณา ทองสาย และสุจิตรา พรรคพลการศึกษา ความหลากหลายชนิดและการใช้ประโยชน์ของพืชสมุนไพร บริเวณป่าดงปอ ตำบลแจระแม อำเภอเมืองจังหวัดอุบลราชธานี. หลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม; 2557
  19. ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. 2561 เล่ม 135 ตอนพิเศษ 14 ง ราชกิจจานุเบกษา 19 มกราคม 2561
  20. ราชันย์ ภูมา. พืชหายากของประเทศไทย. สำนักงานหอพรรณไม้, กรุงเทพฯ. สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช; 2551